

Тактика призначення та проведення судової експертизи

Марина Мар'ян

Головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень, відділ криміналістичних видів досліджень, Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Черкаси, Україна, ORCID: 0009-0009-1484-5905, e-mail: maryan0219@ukr.net

Висвітлено порядок призначення та проведення судових експертиз, процесуальні та організаційні питання призначення експертиз, систему судово-експертних закладів України, а також оцінювання та застосування висновку експерта в кримінальному процесі.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс України; кримінальні провадження; слідчий, прокурор; суд; судова експертиза; висновок експерта.

Tactics for Appointing and Conducting Forensic Examinations

Maryna Marian

The paper discusses the procedure for appointing and conducting forensic examinations, procedural and organizational issues involving the ordering of forensic examinations, the institutional framework of Ukrainian forensic institutions, as well as the assessment and application of expert opinions in criminal proceedings.

Keywords: Criminal Procedure Code of Ukraine; criminal proceedings; investigator, prosecutor; court; forensic examination; expert opinion.

У кримінально-процесуальній діяльності спеціальними знаннями користуються у двох формах: залучення фахівців під час окремих слідчих (судових) дій та в межах проведення експертизи. Під час здійснення правосуддя велику допомогу слідству та суду надає судова експертиза.

Судова експертиза — це процесуальна дія, яка полягає в дослідженні експертом за завданням слідчого, прокурора або суду речових доказів та інших матеріалів з метою визначення фактичних даних та обставин, які мають значення для правильного вирішення справи.

Проведення судової експертизи регламентовано Законом України «Про судову експертизу» (далі — *профільний Закон*), Кримінальним процесуальним кодексом України (далі — *КПКУ*) та Цивільним процесуальним кодексом України (далі — *ЦПКУ*). Згідно з чинним законодавством України експертиза призначається у випадках, коли для з'ясування обставин у справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

У теорії кримінального процесу та криміналістики судова експертиза визначається як дослідження, що проводиться відповідно до КПКУ та ЦПКУ особою, яка має спеціальні знання в галузі науки, техніки, ремесла з метою визначення обставин (фактичних даних), що мають значення для справи.

Профільний Закон визначає поняття судової експертизи як «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [1].

Під час експертизи на відміну від інших процесуальних дій істотні для справи факти можуть установлюватися за відсутності слідчого (або суду). Ця особливість дає змогу пояснити, чому законодавець установив систему додаткових процесуальних гарантій, дотримання яких покликано сприяти достовірному, повному й об'єктивному встановленню фактів експертом та всебічній перевірці його висновків слідчим і судом. Експертизу слід призначати тільки тоді, коли в цьому є необхідність, коли без відповіді експерта на деякі запитання неможливо встановити істину у справі. Недопустимо призначати експертизу для вирішення питань, що потребують таких спеціальних знань, які не виходять за межі професійної підготовки слідчого, прокурора або суду, тобто на вирішення експерта не можна ставити запитання правового характеру.

Усі судові експертизи українські вчені-криміналісти поділяють на класи: криміналістичні, судово-медичні, судово-психіатричні, судово-психологічні, судово-фармацевтичні

та фармакологічні, фізико-технічні, хімічні, товарознавчі, екологічні та деякі інші.

Кожен названий клас можна об'єднати в роди, види та підвиди.

За характером завдань, які вирішуються, та методів дослідження судові експертизи можуть бути ідентифікаційними, класифікаційними та діагностичними. За процесуальними ознаками — первинні та повторні; основні та додаткові; одноособові та комісійні; однорідні та комплексні.

За своєю складністю судові експертизи та експертні дослідження мають категорії: прості; середньої складності та складні.

Відповідно до складності визначаються й строки їх проведення, які встановлюються директором, заступником директора ДН-ДЕКЦ, НДЕКЦ або керівником відповідного відділу (сектору) залежно від складності дослідження та з урахуванням завантаження фахівця і становлять: до 10 днів — щодо матеріалів, які належать до категорії простих досліджень; до 30 днів — щодо матеріалів, які належать до категорії досліджень середньої складності; до 60 днів — щодо матеріалів, які належать до категорії складних досліджень; до 90 днів — щодо матеріалів, які належать до категорії досліджень особливої складності [2].

Експертизу проводять у період розслідування або судового розгляду справи на підставі відповідного процесуального документа: постанови слідчого або ухвали суду. Призначення експертизи є процесуальною дією і тому це можливо лише коли порушено кримінальне провадження.

Чинне законодавство України визначає правовий статус експерта, установлює вимоги до нього. Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Фахівці державних спеціалізованих установ і відомчих служб, що проводять судові експертизи, повинні мати вищу освіту, пройти відповідну підготовку та атестацію як судові експерти певної спеціальності (ст. 10 профільного Закону). У певних випадках експерт може бути відведений з деяких причин (ст. 77, 79 КПКУ) [1, 3].

Закон передбачає *права та обов'язки експерта* (профільний Закон, ст. 69 КПКУ) [1, 3].

За злісне ухилення або відмову без поважних причин від виконання своїх обов'язків або за дачу завідомо неправдивого висновку експерт несе кримінальну відповідальність за ст. 384, 385 Кримінального кодексу України [4].

Відповідно до ст. 7 профільного Закону *судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, до яких належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України* [1].

Винятково державними спеціалізованими установами здійснюється *судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз*.

За надходження матеріалів до будь-якої з вищезазначених установ її керівник розглядає отримані матеріали й доручає відповідному структурному підрозділу проведення експертизи. До того ж він може безпосередньо призначити експерта та встановити строк виконання експертизи або передати вирішення цих питань заступнику керівника експертної установи або керівникові підрозділу. Якщо в експертній установі не проводяться певні види експертиз через відсутність фахівців з певної галузі спеціальних знань, керівник експертної установи повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), та повертає матеріали справи без виконання [2].

Висновок експерта є джерелом судових доказів, оскільки це процесуальний документ, у якому викладаються підстави проведення експертизи, перебіг та результати експертного дослідження.

Він має три частини: вступну, дослідницьку (описову) та заключну (резолютивну).

До висновку додається ілюстративний матеріал, який можна розміщувати як у тексті, так і після нього: фотознімки, схеми,

креслення та ін. Висновок підписується експертом.

Висновок експерта в судовому процесі України не має наперед установлені сили, переваг перед іншими доказами та не є обов'язковим для суду. Він оцінюється нарівні з іншими доказами за принципом усебічного, повного й об'єктивного розгляду, де

незгода з ним має бути вмотивована в судовому рішенні.

Суддя приймає висновок експерта як істину без перевірки, хоча докази не є обов'язковими для органу, що проводить провадження, і їх мають оцінювати критично. Експерт має допомагати встановити обставини, а не замінювати собою суд.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.01.2026).